

Socio-psychological foundations of the image of the leader – commander in the system of the Ministry of Defense

Lochinbek RAVSHANOV¹

Central Military District of the Ministry of Defense of the Republic of Uzbekistan

ARTICLE INFO

Article history:

Received January 2022

Received in revised form

15 January 2023

Accepted 25 February 2023

Available online

15 March 2023

Keywords:

commander,
military servant,
military part,
military regulations,
military image,
social and psychological
image, military role,
military rank,
military professional,
military psychologist,
military activity,
professional patriotism.

ABSTRACT

The article is devoted to the social and psychological characteristics of the image of a military servant, it includes the system of defense and professional, scientific, and psychological preparation. The meaning of the given article illustrates the conceptual foundations of behavioral, spiritual, emotional, social, and psychological components of the image of military servants. That is why, the role of image in the activity of military servants, military role, military rank, psychological image, as well as the notion of a person also did not stay out of the research.

2181-1415/© 2023 in Science LLC.

DOI: <https://doi.org/10.47689/2181-1415-vol4-iss2/S-pp368-373>

This is an open access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

Mudofaa vazirligi tizimidagi rahbar – komandir imijining ijtimoiy-psixologik asoslari

Kalit so'zlar:

komandir,
harbiy xizmatchi,
harbiy qism,
harbiy intizom,
harbiy imij,
imijeologiya,
ijtimoiy-psixologik imij,
harbiy rol,
harbiy unvon,

ANNOTATSIYA

Mazkur maqola komandir imijining ijtimoiy-psixologik jihatlariga bag'ishlangan bo'lib, u mudofaa tizimidagi harbiylarning kasbiy, ilmiy, psixologik tayyorgarligi kabilarni tadqiq etishni nazarda tutadi. Maqola mazmunida harbiy xizmatchi imijining axloqiy, ma'naviy, emotsional, ijtimoiy-psixologik komponentlari ham kontseptual asosda tahlil etilgan. Shuningdek, imijning komandir faoliyatidagi roli, harbiy rol, harbiy unvon, psixologik imij va shaxs tushunchalari ham ushbu tadqiqot mazmunidan chetda qolmagan.

¹ Head of scientific, practical and methodological center "Scientific Research" under the Central Military District of the Ministry of Defense of the Republic of Uzbekistan, Doctor of Philosophy in Psychological Sciences (PhD), Associate Professor, Lieutenant Colonel. E-mail: urazovamalika2@gmail.com

harbiy professional,
harbiy psixolog,
harbiy faoliyat,
kasbiy fidoiylik.

Социально-психологические основы имиджа руководителя-командира в системе министерства обороны

АННОТАЦИЯ

Ключевые слова:

командир,
военнослужащий,
воинская часть,
военный устав,
военный имидж,
имиджеология,
социально-
психологический имидж,
военная роль,
воинское звание,
военный профессионал,
военный психолог,
военная деятельность,
профессиональный
патриотизм.

Данная статья посвящена социально-психологическим характеристикам имиджа военнослужащего. Система подготовки военнослужащих обороны включает в себя профессиональную, научную и психологическую. Смысл статьи раскрывает концептуальные основы поведенческого, духовного, эмоционального и социально-психологического компонентов имиджа военнослужащих. В связи с этим, особое внимание уделено роли имиджа в деятельности военнослужащего, военной роли, военному званию, психологическому имиджу и понятию личности.

Davlatlar o'z sarhadlari daxlsizligini, hududiy yaxlitligini, fuqarolarning tinchligini va osuda hayotini ishonchli himoya qilishga qodir, zamonaviy qurol-aslaha va texnika bilan ta'minlangan, o'z kasbining yetuk mutaxassisi, harbiy professional va bugungi kun talablariga to'liq javob beradigan, ekstremal vaziyatda vujudga keladigan har qanday qurolli to'qnashuvlarning oldini oladigan harbiy kadrlarni tayyorlash – har bir davlatning buyuk kelajagini barpo etish yo'lidagi eng muhim vazifalaridan biri hisoblanadi.

Shu jihatdan, yurtimizda so'nggi yillarda milliy armiyamizni izchillik bilan isloh qilish va rivojlantirish, davlatimizning mudofaa qobiliyatini mustahkamlash hamda harbiy kadrlarni tayyorlash borasida keng ko'lamli ishlar amalga oshirilmoqda.

Jumladan, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi "2022–2026-yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida"gi PF-60-son Farmonida "...davlatning mudofaa qobiliyatini yanada mustahkamlash, Qurolli Kuchlarning jangovar shayligini, uning imkoniyatlari va qobiliyatini kuchaytirish" chora-tadbirlar rejasi tasdiqlandi.

Bu esa, psixologiya sohasi mutaxassislarini Mudofaa vazirligi tizimidagi rahbar imijining ijtimoiy-psixologik kontseptsiyasini yaratish hamda takomillashtirish yuzasidan ilmiy tadqiqotlarni chuqurlashtirish bo'yicha yangi yechimlar topishga undaydi.

Olib borilayotgan tadqiqotlar avvalo, nazariy va amaliy faoliyat jarayonlarida imijni shakllantirish muammosining paydo bo'lishi va taraqqiyoti bosqichlarini belgilashimiz muhim bo'ladi. Bunda falsafa, psixologiya, pedagogika va mavzuga oid qator tadqiqot ishlaridagi mavjud manbalarni atroflicha tahlil qilish muhim ahamiyat kasb etadi. Demak, biz tadqiqotimizda imij fenomeni va uning ta'rifi, imijning psixologik komponentlari, uni shakllanish rivojida ijtimoiy-psixologik, sotsiologik, madaniy-tarixiy va ilmiy-nazariy asoslarini xronologik tizimda tahlil etishga harakat qilamiz.

Avvalambor, imijning paydo bo'lishi, shakllanishi va taraqqiyoti tarixini nazariyotchi olim Y.V.Yakovlevning ilmiy qarashlariga asoslanib, shartli uch davrga ajratishimiz mumkin:

- 1) tarixiy davr (miloddan avvalgi 9–7 ming yillik – XVIII asr);
- 2) tizimlash (tartibga solish) davri (XVIII–XX asr o'rtasi);
- 3) axborotlashgan davr (XX asr o'rtasi-hozirgi vaqtgacha) [1].

Tadqiqotlarda qaysi vaqtda imijni yaratishga zaruriyat paydo bo'lganini taxmin qilishning imkoni yo'q. Aynan qaysi bir mamlakatda ilk bora unga ehtiyoj tug'ilganini va uning asoschisi kim ekanligini aytish ham mushkul. Imijni shakllantirishning ibtidoiy ko'rinishlarini dastlabki jamoaviylik tuzumi bosqichida paydo bo'la boshlagan, degan farazni ilgari surishimiz mumkin. Imijologiya zaruriyat sabab shakllantirilgan qiyofa va joziba yordamida insonlarni ishontirish, ta'sir o'tkazish, ularning hayot tarzini o'zgartirishga asoslanadi. Imij XX asrning favqulodda hodisasi, biroq uning tub ildizi uzoq o'tmishga borib taqaladi. Jamoatchilik fikriga ta'sir etish vositasi sifatida hali ta'riflanmagan termin qadimgi zamonlardayoq faoliyatda mavjud bo'lgan.

Imij fenomeni bo'yicha dastlabki mutaxassis sifatida hukmdor Moiseyning yordamchisi ruhoniy Aaron (miloddan avvalgi 1445-yil) tomonidan e'tirof etiladi. Moiseyning duduqlanishi sababli uning o'rniga xalq oldida Aaron gapirishga majbur bo'lgan. Shu sabab ham uni xukmdorning og'zi va bashoratchisi deb atashgan [2].

“Imij” tushunchasi asrlar davomida shakllanib, taraqqiy etib bordi. Antik davrning mashhur mutafakkiri Aristotelning (miloddan avvalgi 384–322-yillar) ta'biricha, auditoriyaning xayrixohligi va mayliga erishibgina, ularni ishontirish mumkin [3]. Qadimgi Rimning davlat va siyosiy arbobi, ajoyib notiq Sitseron (miloddan avvalgi 106–43-yillar) ommaning psixologiyasi, qiziqishlari va didini o'rganish muhim ekanligiga urg'u bergan. Uning fikricha, notiqning vazifasi tinglovchilarni estetik ko'nglini olish, ularning axloqi va irodasiga ta'sir o'tkazishdir. Siyosiy arbob va sarkarda Yu.Tsezar (miloddan avvalgi 102–44-yillar) ommaga ta'sir ko'rsatuvchi yorqin mahorat egasi bo'lgan. U harbiy janglar oldidan o'z murojaatlari va sahna ko'rinishlari yordamida xalqning qo'llab-quvvatlashiga erishgan.

Insoniyat tarixi shuni isbotlaydiki, imijni shakllantirish asrlar davomida o'z samarasini berib kelayotgan turli xil usul, uslub va omillarni o'z ichiga qamrab oladi. Notiqlik mahoratidan tashqari ramzlar, imijning har xil atributlari (kiyim, hidlar, bezak, imo-ishora, mimika va boshqalar) bor. Tarixiy manbalarga asoslanib, shuni aytishimiz mumkinki, jamoatchilikka ta'sir etish asoslari janglarga tayyorgarlik ko'rish, siyosiy saylovlar jarayonida, mahsulotni savdoga olib chiqish, mablag' yig'ish, odamlar va hodisalarni ommalashtirishda keng qo'llanilgan.

Siyosatshunos olim N.Makiavelli (1469–1527-yillar) imijning ilk nazariyachilardan biri hisoblanib, yuqori darajadagi “imij tuyg'usi” yoki yuksak “imij tafakkuri” unga xos bo'lgan. Bunday tafakkurning ahamiyatli tomoni shaxslararo makonda mulohaza qilish va ta'sir ko'rsatish, atrofdagilarning harakatini taxmin qilish, odamlar bilan iliq munosabatlarni o'rnatishni uddalashdan iborat edi [4].

Bu davrda imijmeyking professional faoliyat turi sifatida qonunlar, qadriyatlar va jamiyatning ehtiyoji bilan o'zaro bog'liqligi, shuningdek, imijni idrok qilishga tayyorgarlik orqali paydo bo'ldi. Bu faoliyat AQShda professional soha tariqasida shakllantirilib, rasmiylashtirildi.

“Imij” tushunchasi XX asr boshida AQShda paydo boʻlgan. Bu davrda mamlakatda yuzaga kelgan iqtisodiy inqiroz oqibatida jamiyatda mamlakat obrazi salbiy koʻrinishga ega boʻlib borishi uning xalqaro maydondagi biznes harakatiga xalaqit bera boshlaydi. Dastlabki “imijmeyker”larga dunyo madaniyatini zabt etish va jahonda andoza boʻla oladigan mamlakatning ijobiy imijini yaratish vazifasi yuklatiladi. Mamlakat prezidenti va birinchi xonimining imij andozasi ishlab chiqilgan. Ayni shu paytlarda “amerikacha hayot tarzi” tushunchasining paydo boʻlishi, imijmeykerlarda “butun dunyoni egallash” falsafasini yuzaga keltirgan va shaxsning imijini shakllantirish texnologiyasi ishlab chiqilgan. “Imij” termini dastlab ishlab chiqarish sohasida isteʼmolchilarga psixologik taʼsir oʻtkazish vositasi sifatida, tijorat reklamalarida mahsulotlarni farqlashda foydalanilganligi sabab yetarlicha tor maʼno-mazmunga ega boʻlgan. Keyinchalik esa jamoat arboblari differentsiatsiyalashga ehtiyoj paydo boʻladi. XX asrning 30-yillarida “Nyu-York Tayms” gazetasida chop etilgan maqolalarning asosiy qismini imijni yaratish, taraqqiy ettirish sohasidagi mutaxassislar tomonidan nashrga tayyorlangan materiallar tashkil etgan.

XX asrning boshlarida Rossiyada ham imijni shakllantirishning ijtimoiy roliga bagʻishlangan izlanishlar olib borilgan. M. Shepkin, V. Nemirovich-Danchenko, Ye. Vaxtangov va K. Stanislavskiylar badiiy obrazni yaratish usullarini tadqiq qilib, imijning ijtimoiy-psixologik jihatlariga eʼtibor qaratishgan. K. Stanislavskiyning yozishicha, imij – inson faoliyati, muloqoti, xulq-atvori va tafakkurining obrazidir [5].

Tadqiqotchilar I. Nefedov va Ye. Vlasovlarning taʼkidlashicha imij – shaxsning odamlar nazaridagi obrazi degan, imij haqidagi eng loʻnda talqinni beradi [6].

Bizning fikrimizcha, G. Andreevaning talqini imij mohiyatini ijtimoiy-psixologik hodisa sifatida obʼyektiv aks ettiradi: “Imij – bu idrok etish hodisasining maxsus obrazidir. Shuning uchun ham obʼyekt yoki hodisaning hayoliy tasviri hissiy murojaatlar asosida yaratiladi” [7].

D. Yagerning taʼrifi ijtimoiy-psixologik xususiyatlardan tashqari shaxsiy tashqi maʼlumotlarini ham oʻz ichiga oladi. U imij – tashqi qiyofaning oʻziga xos majmui, nutq, xulq-atvordan hosil qilinadi, deb yozadi. Imij – “taassurotlarni boshqarish” sanʼatidir [8]. Demak, imij nafaqat koʻriladigan obraz, balki shakl va mazmun jihatidan ichki va tashqi yaxlitlikning bir koʻrinishi sifatida ham tushuniladi.

Yuqoridagilardan xulosa qilib, Qurolli Kuchlarning imiji haqida alohida fikr yuritish lozim. Taʼkidlash kerakki, armiyaning imiji odamlar ongida stixiyaviy (tasodifan paydo boʻlib qoluvchi) tarzda shakllangan siymo emas, balki, alohida subʼyektlar tomonidan maxsus yaratilgan va singdirilgandir.

General-leytenant V. Serebryannikov bu borada shunday yozadi: “Davlat tomonidan armiya xususida yaratiladigan imij katta ijtimoiy kuchga ega. Ishning toʻgʻri yoʻlga qoʻyilganligi davlat imijini koʻtaradi, armiyaga nisbatan hurmat va harbiy xizmatchilarga ishonchni uygʻotadi, harbiylar va fuqarolarning jipsligini taʼminlaydi, aholining harbiy xizmatga hurmatini oshiradi. Bir soʻz bilan aytganda, armiya va mamlakatning xavfsizligini har tomonlama mustahkamlaydi” [9]. Demak, berilgan tasniflardan koʻrinib turibdiki, armiyaning imiji bir qisqa vaqt davomida yaratib boʻlmaydigan, balki yetarli darajada tarixiy asoslarga ega va doimiy rivojlanib borilayotgan holatdir.

Shuning uchun, Qurolli Kuchlarning har bir obʼyektida ijobiy imij yetarli darajada yaratilmaguncha muntazam tarzda tadqiq etishni talab etadi. Taʼkidlash kerakki, armiyaning imiji uni alohida okrug, qoʻshilmalar, harbiy qismlar va boʻlinmalarni hamda

barcha turdagi komandirlar, zobitlar, shartnoma asosidagi harbiy xizmatchi serjantlar va oddiy askarlar toifasi hamda muddatli harbiy xizmatchi (askarlar) faoliyatini targ'ib etish asosida shakllanadi.

Qurolli Kuchlar imijining amaliy ahamiyatini qanday aniqlash mumkin yoki uni qanday ko'rsatkichlar asosida tavsiflash lozim? Buning uchun quyidagi asosiy omillar e'tiborga olinishi zarur:

birinchidan, armiya safida xizmat qiluvchilar sonining o'sib borishi;

ikkinchidan, mamlakat aholisida armiyaga nisbatan xayrixohlarcha munosabatning ifodalanishi;

uchinchidan, turli toifadagi harbiy xizmatchilarning o'z kasbidan yuqori darajada qoniqqanligi.

Har bir kasb o'z rivojlanish tarixiga ega bo'lib, bir-biridan farqli jihatlari mavjud. Masalan, harbiylik, jurnalistika, tibbiyot va uchuvchilik kabi ixtisosliklar zo'riqish(stress)ning kuchli darajada namoyon bo'lishi tufayli boshqa kasblardan ajralib turadi. Bu kasb egalari turli vaziyat, holat va hududlarda, vaqtning chegaralanganligida faoliyat yuritishi zarurligi, hatto xavf bilan bevosita yuzma-yuz bo'lgan davrda ham o'z vazifalarini bajarishlari zarur ekanligi bilan ajralib turadi.

Harbiy yo'nalishga bag'ishlangan tadqiqotlarda ko'plab harbiy ixtisosliklar ma'lum darajada tadqiq etilgan bo'lib, ijtimoiy-kasbiy tavsifnomalar, kasbiy talabnomalar ishlab chiqilgan. Biroq, mazkur ishlarda kasb egallovchining individual fazilatlari, psixofiziologik va ijtimoiy xususiyatlariga (etnomadaniyat, gender, yosh va boshqalar) e'tibor qaratilmay, faqat kasbiy layoqatlilik darajasi, ya'ni "inson-kasb" tizimi doirasidagi jihatlar hisobga olingan.

Harbiy kasblar o'z xarakteri va tendensiyasiga ega bo'lib, unda harbiy xizmatchi shaxsining xususiyatlari alohida o'rin tutadi va ularni to'rtta guruhga ajratib ko'rsatishimiz mumkin:

- 1) harbiy xizmatchining umumiy sifatleri;
- 2) harbiy xizmatchining mutaxassis sifatidagi fazilatlari;
- 3) harbiy xizmatchining jangovar sifatleri;
- 4) harbiy mutaxassisning xizmat-vazifaviy sifatleri.

Albatta, bu sifatlar yoshlarimizni harbiy xizmatga tanlash va tayyorlash jarayonida alohida inobatga olinishi maqsadga muvofiqdir. Bugungi kunda mamlakatimizda mazkur tizimni joriy etish bo'yicha alohida yondashuv vujudga kelgan. Jumladan, hududlardagi Mudofaa ishlari bo'limlarida yoshlarni Qurolli Kuchlarimiz saflariga muddatli harbiy xizmatga yuborishdan oldin psixodiagnostik testlar orqali harbiylikka loyqlik darajasini o'rganish yo'lga qo'yilgan. Harbiy faoliyatni ilmiy tadqiq etish va Mudofaa vazirligi tizimida harbiy xizmatni o'tash tajribalari va ekspert so'rovlarning natijalari asosida ta'kidlash zarurki, tanlangan test va metodikalar harbiy xizmatchilarni harbiy muhitga moslashuvchanlik, muloqotga kirishuvchanlik, jamoa bilan munosabatda bo'la olish, zo'riqishli vaziyatlarda o'zini tuta bilish, vaqt tig'izligida psixologik barqarorlikni saqlay olish, harbiy texnika va qurol-yaroqqa to'g'ri munosabatda bo'lish, tolerantlik kabi xususiyatlarini aniqlashga qaratilgan bo'lishi shart.

Xulosa qilib aytganda, Mudofaa vazirligi tizimidagi rahbar-komandir imijining ijtimoiy-psixologik tadqiqi o'z ichida harbiy qiyofa, kasbiy kompetentlik, harbiy professionallik, axloqiy qiyofa, milliy ong, milliy g'urur, ijtimoiy qiyofa, kasbiy qiyofa, harbiy burch, kasbiy kamolot, shaxsdagi yuksak hislar, intizom, sabr-toqat, dadillik,

mehnatsevarlik, jasurlik, jangovor shaylik, psixologik tayyorgarlik, altruizm (o'zini fido qilish) kabi qator ijobiy sifatlarni harbiy xizmatchilarda qay darajada shakllanganligini asoslab berishi ehtimoldan holi emas.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Яковлев Е.В., Педагогическая концепция: методологические аспекты построения. М.: 2006. – С. 212.
2. Утлик Э.П., Практическая психология имиджа // Вестник университета. Сер. Социология и психология управления. М.: ГУУ, 1999. – С.47.
3. Аристотель. Поэтика // Аристотель. Соч.: В 4 т. М., 1984. – С. 78.
4. Макиавелли Н., Государь. Минск, 1998. – С. 35.
5. Станиславский К.С., Работа актера над собой. М.: Артист. Режиссер. Театр, 2002. – С. 488.
6. Нефедова И., Власова Е., Я и мой имидж. М.: ЭКСМО-Пресс, 1997. – С. 78.
7. Андреева Г.М., Социальная психология. Учебник для высших учебных заведений – М.Аспект Пресс, 2001.
8. Ягер Д., Психология народов и масс. СПб.,1995. – С. 78.
9. Серебрянников В.В., Социология войны. М.: Ось – 1998.